

УДК 371

І. Л. ПЕНЧУК, А. В. СУЩЕНКО

АВТОРСЬКІ КОНЦЕПТИ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ, ЩО СТИМУЛЮЮТЬ ПІДЛІТКІВ ДО ТВОРЧОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

У статті висвітлено питання теоретичних та ціннісних підстав побудови ефективних педагогічних комунікацій у позакласній діяльності педагогів основної школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Представлений симбіоз авторського розуміння особливостей педагогічних комунікацій та педагогічної місії вчителів основної школи в процесі інформатизації життєдіяльності підлітків.

Ключові слова: педагогічні комунікації, підліток, учитель, позакласна робота.

Одними з найбажаніших сподівань учителів-професіоналів 10-х рр. ХХІ ст. дедалі більше стають надії на розширення простору для свободи кожної окремої особистості за рахунок запровадження нової традиції педагогічних комунікацій, що шаленими темпами з'являються в світі та поступово виборюють своє право на існування й повагу. І хоча такі інновації багато в чому руйнують перевірені багаторічною практикою методи роботи з молоддю та ослаблюють прямий вплив і керованість освітніх інституцій, необхідність їх використання й адаптації в педагогічній площині вже не є справою роздумів чи мрій окремих експериментаторів, а давно стали частиною реального педагогічного процесу, вагомою складовою життя наших дітей. Більше того, з огляду на потреби людини в покращенні здоров'я, збереженні честі, гідності, недоторканності та безпеки як найвищих соціальних цінностей, такі канали комунікації вже довели свої переваги і прикладну ефективність.

Емоційним привидом для таких думок та формальним детонатором актуалізації написання цієї статті стало відвідування однієї з запорізьких загальноосвітніх шкіл, в якій автори публікації перебували як учасники і спостерігачі за всеукраїнською олімпіадою школярів з педагогіки та психології 2014 р.

Те, що побачили очі досвідчених педагогів вищої школи в той день, користуючись художньо-експресивною лексикою можна було б назвати "фільмом жахів", але з огляду на академічний характер цієї публікації обмежимося таким узагальненням – учні школи поводити себе дивно. Десять хвилин перерви між уроками вони цілком заповнили іграми на планшетах, спілкуванням у соціальних мережах, зйомкою шкільних сюжетів на мобільні телефони тощо. Жодної спроби активних фізичних дій у вигляді "біганини" по сходинах, стрибків, боротьби – тільки мобільні пристрої і комп'ютери тощо – 10 хвилин очі дітей були сконцентровано занурені в них, очевидно підказуючи нам, де насправді знаходиться фокус уваги на-

ших дітей, що в термінах наукової лексики прийнято називати “інерційна домінанта мотиваційної сфери”.

На думку відомого футуролога Р. Курцвейла [6], до середини 30-х рр. нинішнього століття людський організм почнуть поступово зрощувати з комп’ютерною технікою нового покоління, яка за розмірами буде практично невидимою, маючи можливість допомагати якісному врегулюванню фізіологічних і психофізіологічних функцій. На нашу думку, цей процес у дещо недосконалому варіанті вже розпочався. Комп’ютери та засоби мультимедіа вже стали необхідною частиною нашого мозку, щоправда, поки що через опосередковані засоби технічного зв’язку з реальним світом. З урахуванням ідеї про “людину як міру речей” такий досвід не повинен нас лякати, але має сприйматися як виклик, що народить негайну реакцію та суттєву модифікацію професійної освіти майбутніх педагогів, корекцію професійної діяльності вже функціонуючих, часткове зрощення з деякими суміжними “педагогічними” професіями, зокрема журналістикою.

Метою статті є висвітлення авторських концептів педагогічних комунікацій у позакласній діяльності основної школи, що стимулюють підлітків до творчої самоактуалізації

Цей процес, насамперед, стосується постановки питання про розуміння й усвідомлення особливостей педагогічної місії вчителів основної школи, яка нині перебуває на стадії оновлення, відображеного в євроінтеграційних намірах українського суспільства, та побудови його імперативів на засадах класичного гуманізму, метою якого, як відомо, є найбільш повне втілення природи людини в об’єктивній дійсності.

Саме такі ціннісні установки потребують розв’язання низки наукових і практичних проблем, однією з яких є проблема оптимізації комунікацій вчителя в позакласній діяльності. Стан її розробленості в європейській освіті свідчить про численні спроби, здебільшого успішні, наблизитись до розкриття окремих її складових. В освітній сфері України цей пошук стримує відсутність цілісної концепції комунікацій в позакласній діяльності вчителів та існуючі суперечності між:

- глобальною потребою оптимізації всіх форм міжособистісних комунікацій суб’єктів педагогічного процесу та локальним лобіюванням економічних і управлінських інтересів адміністраторів цього процесу;
- сучасним загальноновизнаним поглядом на ефекти особистісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища й авторитарними патернами у виконанні професійних завдань учителя в позакласній роботі;
- бурхливим розвитком засобів навчання та каналів позанавчального спілкування вчителів з дітьми, неспроможністю досягти взаємного інтелектуального й емоційного збагачення педагогів і дітей у віртуальному просторі інтернет-спілкування та медіа.

Науково-методичне та інформаційне забезпечення оптимізації комунікацій у позакласному педагогічному процесі ускладнюється ще й тим, що знання в галузі культури інтернет-комунікацій і медіа, які вчитель

отримує у вищих навчальних закладах, швидко втрачають свою цінність та актуальність. Одноразові акти перепідготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, які нині обмежено плановими п'ятирічними паузами, – єдиний орган подолання вказаних недоліків у нових соціокультурних умовах.

Сутність і значущість вказаної проблеми було розглянуто багатьма дослідниками з різних боків і отримала численні варіанти та підходи до її розв'язання.

Питання педагогічних комунікацій у позакласній роботі в різних аспектах досліджували М. Кадемія [4], І. Курліщук [5], О. Кущенко [7], Н. Бойко [1], І. Міщук [8], О. Зубченко [3], Н. Ших [10], В. Назаренко [9], Н. Волкова [2].

Як свідчать результати виконаних авторами досліджень, медіа- та інтернет-діяльність учителів, що має яскраво виражене особистісно зорієнтоване спрямування, дає позитивний ефект у вирішенні багатьох існуючих освітньо-виховних проблем: налагодження комунікацій між суб'єктами педагогічного процесу, ліквідації нівелювання соціальної, релігійної, національної нерівності, захисті прав підлітка тощо. Такий підхід протистоїть руйнівним для підлітка маніпулятивним впливам технізованого світу – електронно-комунікаційним, сугестивним, психотропним тощо, але доводиться визнати, що в масовій практиці сучасної позашкільної діяльності його реалізація відбувається повільно, без суттєвих успіхів.

Це вказує на посилення значення тих наукових досліджень, які розкривають механізми допомоги вчителю у здійсненні системної самоорганізації. Її метою є рух до більш ефективного типу педагогічної комунікації, домінуючою характеристикою якої є вільний вибір позакласної творчості, в тому числі через Інтернет і медіа.

Критичний аналіз уже відомих шляхів розв'язання проблеми показує, що існуючі теоретичні та методичні уявлення про цей феномен є здебільшого частковими, концептуально не скоординованими, нерідко суперечливими. Між тим, оптимізація педагогічної діяльності вчителя в цій галузі може стати тим універсальним резонансним фактором, який сприятиме відродженню екзистенційних смислів його професії, що й стало предметом статті.

Проведене нами дослідження методологічно базується на розумінні педагогічної діяльності вчителя в позакласній роботі як визначенні й утвердженні такої педагогічної позиції, що ґрунтується на безумовному прийнятті унікальності кожної дитини-підлітка як найвищої цінності з огляду на те, що й сам учитель повинен бути такою цінністю для всіх суб'єктів педагогічного процесу та комунікацій поза ним.

Частково цю ідею ми втілюємо в процесі діяльності авторської школи юного журналіста в межах авторського проекту І. Пенчук на матеріально-технічній базі запорізького телеканалу "Голд". Така школа будується не на регульованому, маніпулятивному впливі людини на людину, а на особи-

стому бажанні кожного підлітка та вчителя самостійно реалізувати у своїй нинішній та майбутній професії незадіяні або ще не розкриті потенції.

Сумісне створення рефлексивно-комунікаційного середовища на етапі пізнання, усвідомлення та самовизначення персональних потенцій є необхідною умовою початку організованого процесу змін в особистісних цінностях підлітка та вчителя, що може стати надзвичайно катарсичною подією.

Під час експерименту вчителі та підлітки, що в різній формі втілили свої природні музичні, філософські, кулінарні або спортивні задатки в організованому мультимедіа-просторі, змінювалися іноді не менш інтенсивно, ніж підлітки. Творчість народжує зміни.

У такому стані як учитель, так і підліток має потребу у фасилітації (підтримці), джерелом якої доцільно вважати носіїв досвіду ефективної педагогічної комунікації, якими можуть бути підготовлені групи викладачів університетів (у нашому випадку Класичного приватного університету).

Непрогнозованість отриманих реальних результатів на початковому етапі не знижує важливість процесу самореалізації творчих потенцій як самих учителів, так і підлітків в обраній для комунікацій галузі.

Достатні умови для цього експлікуються з характеристик продуктивності й успішності самої позакласної діяльності, що є продовженням розвитку нових традицій, які швидко набирають обертів у світовій педагогіці.

Отже, в активній самореалізації творчого потенціалу вчителя стверджується не тільки цінність людського буття, а й вбудовується відповідна ціннісна потреба щодо симетричного кроку самими підлітками.

У пошуках вирішення проблеми дійшли висновку, що, незважаючи на існуючу теоретичну поліваріантність, педагогічні комунікації вчителів у позакласній роботі існують здебільшого в локальних досвідах окремих шкіл і педагогів, є ідеалом, досягнути якого в масштабах освітнього простору України досі не вдавалося.

При цьому об'єктивно розглядаючи комунікаційний потенціал як сукупність не тільки конструктивних, а й деструктивних сутнісних сил, ми наголошуємо на необхідності опанування вчителем культури та майстерності його реалізації в позакласному педагогічному процесі.

Експеримент, проведений у двох загальноосвітніх школах Комунального району м. Запоріжжя, довів доцільність такої підготовки вчителя до означених новацій безпосередньо в школі під час виконання своїх професійних обов'язків, що детермінує забезпечення виконання таких умов:

- створення особливого рефлексивного середовища, що дає змогу вчителю разом з фахівцями, які є носіями досвіду успішних комунікацій, відчувати переваги запропонованих новацій і знайти в собі за рахунок нестихійного самоспостереження та самопізнання незадіяні в роботі резерви;

- культивування творчого самовираження вчителів і підлітків. Набуття теоретичних знань та практичного досвіду, необхідних для успішної реалізації творчого потенціалу в позакласній педагогічній діяльності;

– об’єктивація тих внутрішніх умов успішного розвитку професійної майстерності у сфері педагогічних комунікацій, які несуть основне навантаження;

– комплексна допомога в адаптації вчителя до педагогічних комунікацій у реальній позакласній роботі.

У нашому експерименті в основу педагогічних комунікацій було покладено такі принципи:

– принцип *добровільної участі*. В жодному випадку не зафіксовано негативного ставлення вчителів або підлітків до комунікацій у межах позакласної роботи, відмови брати участь у них;

– принцип *індивідуальної мотивації* та особистої привабливості мети. Кожний учитель і підліток знайшов свій особистий сенс таких комунікацій, хоча модераторами цього процесу були використані схожі емоційно-генні та сугестопедичні засоби. Опора на домінуючу мотивацію вчителя і підлітка на рівні потреби детермінувала розвиток цілеспрямованості суб’єктів цього процесу;

– принцип *отримання задоволення* від самого процесу комунікацій. Намагаючись на високому рівні утримувати інтерес учителя і підлітків до реалізації свого творчого потенціалу, протягом дев’яти місяців ми свідомо використовували низку “сервісних” заходів: запрошення до комунікацій народного артиста України, який зробив неоціненний внесок у духовну скарбницю кожного вчителя, відеозйомки фрагментів уроків тощо;

– принцип *експерименту* (дослідницький). Наш підхід було пронизано ідеєю про те, що, незважаючи на можливість технологічного прогресу, згідно з яким вважається можливим гарантовано досягати прогнозованого успіху в певних видах діяльності кожної людини, знаючи і вміючи користуватися чисею технологією, робота і життя – це довготривалий експеримент, насамперед, над самим собою, де мало що піддається фіксації. Таке бачення вчительської роботи та підліткової діяльності додатково спонукало суб’єктів експерименту до рефлексії, визначало їх упевненість у своїх здібностях;

– принцип *інтеграції* комунікацій і постійного та безперервного навчання. Можна стверджувати, що найближчим часом постійність у надбанні знань та їх синтез з діяльністю людини зіллються в єдиний процес, оскільки утримувати високий рівень майстерності в будь-якій справі без постійного інформаційного й чуттєвого оновлення та доповнення буде неможливо.

Висновки. Проблема стимулювання творчої самоактуалізації підлітків у зоні автономної поведінки засобами інноваційних педагогічних комунікацій у позакласній діяльності основної школи має актуально-перспективний характер.

Аналіз і рефлексія професійних утруднень учителів та навчальних утруднень підлітків за допомогою доцільно організованої діагностики їхньої ІТ-компетентності, культивування таких змін і локальних ініціатив, які б забезпечили підготовочно-пізнавальну сторону процесу створення педагогічних комунікацій у позакласній діяльності, є необхідною умовою його ініціації.

Утвердження комунікаційних диспозицій суб'єктів комунікацій, за якої людина в цілісній картині соціуму є безумовним носієм конструктивного творчого потенціалу вже тому, що народжена людиною, є позицією, хоча й не позбавленою деякого педагогічного ідеалізму, але такою, що гарантує позитивне прийняття іншої людини і себе.

Створення внутрішньошкільного рефлексивно-творчого середовища, взаємне духовне та інтелектуальне збагачення, психологічний комфорт, діалогова культура, вільне вираження в почуттях, думках і діях суб'єктів комунікацій є запорукою успішності процесу позакласної роботи.

Список використаної літератури

1. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. І. Бойко. – Київ, 2008. – 20 с.
2. Волкова Н. П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. П. Волкова. – Луганськ, 2006. – 44 с.
3. Зубченко О. С. Інформаційно-комунікаційні технології у шкільній освіті Великобританії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. С. Зубченко. – Київ, 2010. – 20 с.
4. Кадемія М. Ю. Формування професійних знань учнів профтехучилищ засобами мережних комунікацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. Ю. Кадемія. – Київ, 2004. – 20 с.
5. Курліщук І. І. Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / І. І. Курліщук. – Луганськ, 2008. – 20 с.
6. Курцвейл Р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%86%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D0%BB,%D0%A0%D1%8D%D0%B9%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B4#.D0.A3.D0.B2.D0.B5.D0.BB.D0.B8.D1.87.D0.B5.D0.BD.D0.B8.D0.B5_.D0.BF.D1.80.D0.BE.D0.B4.D0.BE.D0.B.D0.B6.D0.B8.D1.82.D0.B5.D0.BB.D1.8C.D0.BD.D0.BE.D1.81.D1.82.D0.B8_.D0.B6.D0.B8.D0.B7.D0.BD.D0.B8.
7. Кущенко О. С. Формування культури Інтернет-комунікації майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. С. Кущенко. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
8. Міщук І. М. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до педагогічної комунікації технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Міщук. – Черкаси, 2009. – 20 с.
9. Назаренко В. С. Розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учителів у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. С. Назаренко. – Херсон, 2012. – 20 с.
10. Ших Н. В. Формування інформаційно-комунікаційної культури майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін у професійній підготовці : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Ших. – Київ, 2010. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2014.

Пенчук И. Л., Сущенко А. В. Авторские концепты стимулирующих к творческой самоактуализации подростков педагогических коммуникаций в позаклассной деятельности основной школы

В статье освещены вопросы теоретических и ценностных оснований построения эффективных педагогических коммуникаций в позаклассной деятельности педагогов основной школы средствами информационно-коммуникационных технологий.

Представлен симбиоз авторского понимания особенностей педагогических коммуникаций и педагогической миссии учителей основной школы в процессе информатизации жизнедеятельности подростков.

Ключевые слова: педагогические коммуникации, подросток, учитель, внеклассная работа

Penchuk I., Sushchenko A. Authorial Concepts of Challenging Pedagogical Communications for Creative Self-Actualization of Teenagers During Extracurricular Educational Work at the Middle School of General Education

The article highlights the question of theoretical and axiological bases for the development of efficient pedagogical communications during teachers' extracurricular educational work at the middle school of general education by means of information and communication technologies. The authors present a symbiosis of their understanding that concerns pedagogical communications and teachers' educational mission at the middle school of general education in the process of informatization of teenager life activities. There are principles of pedagogical communications in extracurricular educational work that comprise the semantic core of the authorial understanding: voluntary participation; personal motivation; enjoyment in the process of communications; experiment (research) principle; integration of communications into constant and continuous learning.

Besides, the authors outline contradictions that prevent the development of high quality pedagogical communication during extracurricular educational work, in particular between:

– global need for optimization of all forms of interpersonal communications of subjects during educational process and local lobbying of economic and administrative interests within the activity;

– modern generally accepted opinion towards the effects of person-centered educational environment and authoritarian patterns while teachers' performance of professional duties during extracurricular educational work;

– rapid development of learning tools and channels of out-of-class communication between teachers and children, and the failure to have a mutual intellectual and emotional enrichment among teachers and children in the virtual world of the Internet communication and media.

Key words: pedagogical communications, teenager, teacher, extracurricular educational work.